

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

SELA M

Geçtiğimiz günlerin en önemli hadisesi, şüphesiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dünyaya teşriflerinin 1402. sene-i devriyesiydi.

Peygamberlik zincirinin son halkası, ilk ile sonu birleştiren altın örgüsü Hz. Muhammed'in gelişi, beşer tarihi için bir dönüm noktası ve yeryüzünde İslâm çağının başlangıcıdır. Bundan böyle Allah'ın dini, geçmiş devirlerin aksine kıyamete kadar beşer ufkundan kaybolmayacak ve bu devrin insanları peygamberlerinin «âlemlere rahmet» oluşunun hürmetine toptan tenkil hükmüne hedef olmayacaklardır. Bu bakımdan O'na, insanın inanmasını herkes şükran borçludur. Eğer O'nun bu rahmet sıfatı olmasaydı, günümüzün azgın insanlığının başına çoktan taş yağar veya bir kasırga ile meskenleri alt-üst olurdu.

Fakat ondört asıl önceki insanoğlunun nankörlüğü hâlâ devam ediyor; O'nu aramıyor, O'nun yoluna girmiyor. Bilmiyor ki, dünyanın huzursuzluğunun sebebi O'ndan uzak yaşamadadır. Ve yine bilemiyor ki O'na, dünyada muhtaç olduğu gibi ukbâda da muhtaçtır.

«Ondört asır evvel, yine bir böyle geceydi,
Kumdan, ayın ondördü, bir öksüz çıkıverdi!
Lâkin, O ne hüsrânda ki: hissetmedi gözler;
Kaç bin senedir, halbuki, bekleşmedelerdi!

.....
Dünya neye sahipse, O'nun vergisidir hep;
Medyun ona cem'iyyeti, medyun ona ferdi
Medyundur O mâ'sûma bütün bir beşeriyet...
Yârab, bizi mahşerde bu ikrar ile haşret.» (1)

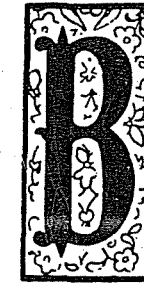
İSLÂM MEDENİYETİ

(1) Ersoy M. Âkif, Safahat, 500.

Başyazı

Medeniyetin Müşterek Kaderi

Prof. Dr. Osman TURAN

BEŞERİYETİN mâzisi ve bilhassa medeniyetlerin doğuş, yükseliş ve sükutu hakkında mütefekkirler bir takım müşterek âmiller veya hüküm ve hattâ kanunlar bulmağa çalışmışlardır, ki bu fikri emekler ve mahsülleri tarih felsefesini vücûda getirmiştir. Tarih felsefesi 18. ve 19. asırlarda çok rağbet kazanmış ve bir takım mühim mütefekkirler yetiştirmiş iken tarih ve müsbet ilimlerin çok ilerlemesi üzerine bu tefekkür sahası 20. asırda eski itibarını kaybetmiş; bu asrın başlarında G. Spengler ve ortalarında da A. Toynbee gibi çok mahdûd mütefekkir meydana çıkmıştır. Tarih felsefesi tarih ve sosyolojinin hudutlarını aşsa ve ilmî bakımdan tenkidler karşısında dayanıksız gözükebile beşerî tekâmül üzerinde bu türlü tefekkür ve çalışmalar yalnız insan tecessüsü için değil bizzat tarih ve sosyolojinin tekâmülü bakımından da lüzumlu ve ufuk açıcı olmuştur. Meselâ K. Marx tarihî maddecilik (Materialisme historique) ile tarihî tekâmülün esas âmil ve hatta kanunlarını bulduğunu, beşerin mazisi ve halinde iktisadî ve maddî sebeplerin başlıca rol oynadığını ileri sürmüştü; bir çok tilmizleri bu görüşe bağlanmıştır. Tarihin buğlak âmillerini tek ve dar bir unsura bağlayan her görüş gibi bu tez de tabii ilim karşısında iflâsa mahkûm olmuş ve ancak Marksistler arasında bir nass (doğme) hâlini almıştır, ki bu durumda artık ilim hudutları aşılmıştır. Bununla beraber bu mutaaassıp görüşün tarih araştırmalarında müsbet bir tesiri de olmuştur. Zirâ Marx'a gelinceye kadar iktisadî ilmi gibi tarihte iktisadî âmil ve hâdiselere de ciddi yer verilmemiş; tabii bu durum cemiyetlerin geçmişini küll hâlinde meydana koymağa ve aydınlatmağa engel olmuştu.

İslâm mütefekkiri İbn Haldûn, 14. asırda, medeniyet tarihinde ilk defa olarak, tarih felsefesi ve ictimaiyatın temellerini atmış; fikirleri bilhassa Osmanlı tarihçileri üzerinde büyük tesir yapmış ise de bu tefekkür takip edilmemiş; yalnız Osmanlı devletinin bekası hakkında İslâmî delillere dayanılarak onun fikirleri bazı tadillere uğratılmıştır. 20. asır başlarında Avrupa medeniyeti, azametinin en yüksek devrine erişirken ve dünyaya hâkim bulunurken aslında materyalist hastalıkları da bünyesinde taşıyordu. G. Spengler «The Decline of the West» (Garbın İnhitâtı) adlı eserini I. Cihan harbi içinde yazıyordu. Fakat garp medeniyeti ve dünya hakimiyetinin bu en parlak devrinde yaygın bir endişe duyulmamıştı. II. Cihan harbi Avrupa'yı derin buhranlara ve dünya hakimiyetini de

kaybetmeye sebep olunca A. Toynbee, bu asrın ortalarında «The Civilization on Trial» (Medeniyet Tehlikede) adlı eseri ile azgınlıktan materyalizm karşısında manevî değerlere kuvvet kazandırılmak lüzumunu meydana koymuştur. Bununla beraber materyalizme boğulan bu medeniyette ne bu fikirlerin ciddi bir tesirine ve ne de tarih felsefesinin gelişmesine rastlanmıştır.

Halbuki tarih medeniyetlerinin kaderi ile alakalı bazı müşterek unsur ve meseleler vardır. Filhakika ferd gibi cemiyet ve medeniyetler de maddî-manevî kuvvetlerin müvâzenesi ve iki ihtiyacın aynı derecede karşılanması sayesinde sıhhat ve tekâmül kazanmış; bu iki kuvvetten biri ağır bastığı zaman müvâzene bozulmuştur. Medeniyetin ve refahın yükseldiği zamanlarda maddenin gevşetici tesireli dinî, ahlâkî ve bütün manevî değerleri zayıflatmakta ve sukut da mukadder olmaktadır. İnsanın maddî ihtiyaçları aleyhinde gelişen, zarûrî ihtiyaçları asgariye indiren, dünyayı inkâr edip bu fânî hayatı sâdece ebedî değerleri ve âhireti kazanmanın geçici bir safhası sayan inanç ve dinler de cemiyet ve medeniyetleri durdurmağa ve gittikçe uyuşturup fosilleştirmeye sürükler. Meselâ eski Yunan-Roma dünyası, son devrinde, materyalist hastalıklara düşmüştü. Bu devirde ideal kalmamış; hayat zevk, eğlence ve şehvet sayılmıştı. Ahlâksızlık; çıplak kadın modası iki cins arasında hamamlarda fuhuş inkırazını yaklaştığını gösteriyordu. Meşhur Epikür'ün behimî hayatı teşvik eden felsefesi çok yayılmış; devrin yazarları bu materyalist gelişmenin medhiyesini yapmıştı. Bazıları da bu halî görerek dünyanın artık ihtiyarladığından şikâyet ediyorlardı.

Yunan-Roma medeniyeti bu materyalist ve ahlâkî çöküntü ile yıkılıyor; Hıristiyanlık put-perestliğe ve bu ahlâkî sukûta karşı rûhun yüceliğini hâkim kılmak için sahneye çıkıyor; insanlığı bu bayağılıktan kurtarmaya çalışıyor idi. Fakat bu yeni din ilim ve hayatı o kadar inkâr etmiş; rûhun tehakkümüne o derece kuvvet vermişti ki, Avrupa bin yıl uyusukluğa dalmış; medeniyetin yerine cehâlet ve sefâlet hâkim olmuştu. Garp dünyası İslâm dünyasına, uzun asırlar boyunca mukavemete çalıştı ise de nihâyet onun göz kamaştırıcı manzarası, ilim ve sanayi mahsulleri karşısında dayanamadı. Selçuklu devrinde şarka gelen Haçlılar, İspanya'da ve Sicilya'da müslümanlarla temas halinde bulunan Hıristiyanlar giriştikleri münasebetler ile zenginleşiyor; hem de ilim sayesinde cehâletten kurtuluyorlardı. Bu maddî ve manevî aşular sayesinde kiliseye ve manevî baskıya karşı bir isyan başlamış; Renaissance ve dinî islahat (réforme) hareketleri başlamıştı. İlim ve hayat ile Kilise ve mâneviyat arasında uzun süren mücadeleler madde-ruh arasında bir muvazenenin kurulmasına ve Avrupa medeniyetinin doğması ve yükselmesine imkân verdi. Bununla beraber ilim ile din ve ruh ile madde arasındaki cidal, bir yandan Hıristiyanlığın bünyevî zaafı, öte yandan her medeniyet için mukadder olan materyalist inkişaf, gelecek bahislerde göreceğimiz üzere, müvazenenin tekrar ruh aleyhine bozulmasına, Avrupa'yı Roma imparatorluğunun son devrinden daha ağır bir manevî ve ahlâkî sukûta uğratmıştır. Garp medeniyeti ilim ve teknik gücü ile yüksek hayat seviyesini muhafaza etmekle beraber materyalizmin ve onun evlâdı olan komünizmin pençesinden ve Atlantik sahillerine sığınmaktan kurtulamamış; cihan-şumûl mahiyeti ile dünyanın da tehlikeli bir âkıbet ile karşılaşmasına sebep olmuştur. Bu durumda girilen bazı aklı teşebbüsler de henüz huzur ve emniyet getirmemiştir. Hattâ tarih felsefesinin mevzuu olan

bu materyalist azgınlığa karşı ne ciddi bir tefekkür hayatı doğmuş ve ne de müessir bir manevî çare bulunmuştur.

Eski Yakın-Şark kültürlerini bırakırsak Yunan-Roma, İslâm-Türk ve Hıristiyan-Avrupa medeniyetleri arasında dinî, coğrafi ve ırkî ayrılıklar yanında bazı müşterek unsurlar da mevcuttur. Filhakika bu üç büyük medeniyet de Akdeniz havzasında doğmak ve gelişmekle pek çok müşterek kültür unsurlarına bünyelerine alıp selef ve halef olmuş ve birbirlerine tesir etmişlerdir. Meselâ eski Yakın-Şark kültürlerinin Yunan, Yunan medeniyetinin İslâm ve İslâm medeniyetinin de Avrupa medeniyeti üzerindeki tesirlerinden hangisinin daha fazla olduğunu göstermek de kolay değildir. Yunan eserlerinde bu medeniyetin Mısır, Anadolu, Mazonpotamya, Suriye, Finike (alfabe) den ilim, kültür ve teknikte ne gibi unsurlar aldıklarını görmek mümkün olduğu gibi modern tedkikler de bu bilgileri çok genişletmiştir. Hattâ bu medeniyetin ilk fikir mahsulleri de Helenlere değil İyonya (garbî Anadolu) lı mütefekkirlere aittir. Yunanlı Aristo, Eflatun, Hippokrat... İslâm medeniyetinde ne ise müslüman Farabî, İbn Sîna, İbn Ruşd de Avrupa medeniyetine o derece mal olmuştur. Her medeniyet yaşadığı veya çöktüğü zamanlarda pek çok maddî manevî unsurlar bırakır; fakat umumiyetle bunların nerede filizleneceğini ve halefini bilmez. Nitekim bugün Avrupa'da buhrana uğrayan medeniyetin hangi kıta ve milletlere intikal edeceği henüz meçhûldür.

İslâm dünyası bugün perişan bir durumda bulunmakta ve meselâ Japonya gibi bir kudret ve hayatiyete sahip bir müslüman millet henüz göze çarpmamaktadır. Lâkin İslâm medeniyeti, hâlâ yaşayan mirası üzerinde modern ilim ve tekniği aşılama kabiliyeti gösterilirse bu sâyede yeni bir hüviyetle daha kolay canlandırılabilir. Zirâ geniş coğrafya, yarım milyar aşan ve pek çok milletleri içine alan İslâm dünyası bu imkânlarla sâhiptir. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına, İslâm dünyasının rehberi olan Türkler, Avrupalı olmak hevesiyle, millî kültür, din, mefkûre ve ahlâklarını sarsan tersine bir yolda hayli zorlanmış olmalarına rağmen halk kitleleri ve bir kısım aydınlar arasında henüz tarihî şuur, nizâm ve hayatiyetlerini muhafaza etmekle bu yeni İslâm medeniyetinin doğuşunda liderlik yapabilirler. Böylece Avrupa ile Yunan-Roma arasında mevcut münasebet ve şartlar ile benzer vasıtalar da şarkta tekrarlanabilir.

Bu üç büyük medeniyete, tarihî ve coğrafi irtibatları ile, daha umumî bir Akdeniz medeniyeti nazarı ile bakmak caiz görülmüş ise de bunlardan her biri, terkip den unsurları, din ve dünya nizamları ile tamamen müstakildir. Bununla beraber bunlar birbirine Uzak-Şark medeniyetlerinden çok daha yakındır. Meselâ İslâm dini Hindistan ve biraz da Çin'e girmiş; İslâm medeniyeti Altay dağlarına kadar uzanmış; Hindistan'dan ve Çin'den bir çok maddî-manevî unsurlar almış ve bunları Avrupa'ya da nakletmiştir. Bu coğrafi yakınlığa ve münasebetlere rağmen Türkistan'da yükselen İslâm-Türk medeniyeti Uzak-Şark'a değil Akdeniz havzasına bağlı kalmıştır.

Yunan-Roma, İslâm ve Hıristiyan medeniyetlerinin menşe ve terkiplerindeki yakınlığa rağmen herbirinde dinin rolü, dünya görüşü ve nizâmı başlıca ayrılığı teşkil eder. Meselâ İslâm medeniyetinde dinin müsbet mevkiî çok yüksek olduğu halde birincisinde put-perestlik ve ikincisinde Hıristiyanlık böyle bir yaratıcı vazife yapamamıştır. Bu üç medeniyetin hayat ve dünyada üstünlük müddetleri de birbirine benzemektedir. Yu-

nan-Roma dünyasına mensup olanlar medeniyetlerinin inkırazı hakkında bir fikir ve endişeye sahip olmamış gözüktür. Yalnız inhitat devrinde dünyanın ihtiyarladığı ve onun çöküşü halinde Kıyametin kopacağı kanaati vardı. Müslüman mütefekkirler, Kur'an ve hadislere göre, İslâmiyetin Kıyamete kadar bâki kalacağına inanmakla beraber, muayyeniyet (determinisme) kanununu icabı, medeniyet üstünlüğü ve hakimiyetin nihayet kaybolacağı ve inhitatın başlayacağı kanaat ve endişesine de sahip idiler. Bu hususta bazı nücumî istihraç ve kehânetler ileri sürülmüş; bunlar bazan da devletlerin ömürleri ile alakalı görülmüştü. Meşhûr Arap feylesofu El-Kindî 10. asırda İslâm hakimiyetinin takriben altı asır süreceğini söylüyordu, ki bu keşif veya kehânet XIII. asırda Moğolların İslâm medeniyetini tahrip, Bağdad'ın istilâsiyle Abbasi halifeliğinin inkırazı zamanına uygun gelmiştir. Buna mukabil Abbasi halifesi Mehdî (775-785) nin müneccimi Thephile meseleyi bu devlete ve Moğol istilâsına değil İslâm medeniyeti ve hakimiyetinin parlak devirlerine göre hesap edip hüküm veriyordu. O parlak çağın 960 yıl süreceğini ve ondan sonra inhitatın başlayacağını hesap ediyordu. Bu da, 16. asır sonlarında, Osmanlı imparatorluğunun duraklama devrine tekabül eder.

Cehalet ve Yoksulluk Ülkesi

Genişliğine ülkemin, uzunluğuna baktım
Ne uzunluğu, ne de genişliği hoşuma gitti
Görmedim ülkemde şeref özelliğini
Sadece geçmişin harabeleri, silik izleri
Gözyaşlarımın arasından baktım onlara
Aralarında gözüm bitkindi
Harabeleri arasında aksın diye yurdumun
Salıverdim gözyaşımı bir nehir gibi
Mani olursan akmasına vatanım için
Bir cimri sayılırım elbetteki
Vatanım için ağladığıma şaşıyorsanız
Yakında kanım da akacaktır, iyi bilinik ki
Utanarak yaşamadım ona verdiğim sözü
Güç işlere sabrında güçlüdür ne var ki
Çok sabırlı sayılır, eğer helak olmazsa
Taşırса günlüm gibi bir kimse yüreğini
Olur mu, ülkemi teselliyle unutmak
Karşılığı da yok bana, hiç bir ülkede halbuki
Üzüntüyle taşıp hayret içinde kalan
Bir kimse gibi, ben de milletime derim ki:
Geceniz ne zaman sabah olacak ey milletim
Ne zaman atacaksınız gafletinizi
Ne vakit anlatacak gayretiniz asil bir şerefi de
Ne vakit konuşamayacak şimdi kınayanlar sizi
Yol arıyorsunuz varmak için o en yükseğe
Böyle cahilken size yol var mıdır ki?..

Maruf er-Rusâfi
Türkçesi: İ. İŞİK

İlâhiyât

Vahyin Mantığı Yahut İslâm'ın Geleceği

Ali BULAÇ

SLINDA İslâm'ın geleceği bütün dünyanın geleceği demektir; başka bir deyimle bugün huzursuz ve acılı insanlığın yarınki esas tavrı veya varacağı çizgi...

Bunalımlar dünyasındayız. İnsanları fezaya kadar götüren (belki de kaçıran) asrımız, bize derin ve anlamsız bir «can sıkıntısı» ndan başka hiç bir şey veremedi. Bu temayı işleyen sayısız roman yazıldı Avrupa'da son bir çeyrek asırda. Korkunun ahtapot kolları hergün bizi daha çok bunaltmakta, rüyalarımıza kabûs gibi girmektedir. Hiç birimiz âşık değiliz artık; bütün sevdiklerimiz, tutulduklarımız uzviyetin alt-yapısını ilgilendiren alçak zevkler, yahut midemize dolan yemlerdir. Ve en fecisi şu ki, III. Dünya Savaşı zorunlu olarak sırtıtmaktadır. Evet, korkunç bir boğuşma olacaktır.

Başını elleri arasına alıp da düşünen, hüznü yüklü, içi karamsarlık dolu, yarımından güvensiz bir insan var: Asırlar boyu elde ettiğim bu serveti, bu üstün maddî zenginliği, bu medeniyeti, şehirleri, fabrikayı, telefnoları asansörleri, kasaları nasıl kaybedeceğim? Ve en çok muhtarip olan, huzursuz ve perişan hiç şüphesiz ki herkesi sömürmekle emperyalizm sahne sinde şampiyonluğunu ilân eden Batılı insandır.

Fakat bunalım evrenseldir. Mesele uluslararası bir görünüm kazanmıştır. Doğulu bir yandan şahsiyetini bulamıyorken, öte yandan Batılının hegemonyası, sultanı altında inlemektedir.

Hiç birimiz memnun değiliz. Makina, sereserpe tabiata yayıldı; bütün bu imkân ve rahat asrını doğurdu ama, huzurumuzu kaybetti. Kıbrıs'ta patlayan silâh, bir Parisliyi, Orta-Doğuda en ufak bir sürtüşme bir Amerikalıyı derin derin ürkütmekte, korkutmaktadır.